

"המדע בסכנה, תפקיד התקשורת המדעית להשפיע על דעת הקהל"

מימין לשמאל: פרופ' חנוך גוטפרוינד, מר רובין ויליאמס ופרופ' רות ארנון. צילום: ששון תירם.

כך אמר רובין ויליאמס, מנהל חטיבת המדע של רשת השידור הממלכתית האוסטרלית ABC, חבר האקדמיה האוסטרלית למדעים, בסדנת "מדיניות מדע" שהתקיימה באקדמיה בהשתתפות כְּתָבִי מדע בארץ

מאת אבי בליזובסקי

הוא פרסם עד כה עשרה ספרים ומונה לחבר באקדמיה האוסטרלית למדעים – העיתונאי הראשון הזוכה לכבוד זה. "היחידה המדעית ברדיו האוסטרלי נוצרה בזכות האקדמיה האוסטרלית למדעים, למעשה בזכות שלושה משוגעים בתוכה שרטנו על כך שכלי התקשורת האלקטרוניים אינם מדווחים על ההישגים המדעיים החשובים של אוסטרליה. השלושה פנו לבכירים ברשות השידור האוסטרלית ולאחר מאמצים רבים שכנעו אותם. מאז 1964 משודרות ב-ABC תכניות בתחום המדע והאסטרונומיה", מספר ויליאמס, ומוסיף: "באותה תקופה המדע נחשב למכובד. דיוויד אטנברו המציא אז את סדרת 13 הפרקים בטלוויזיה, ואחריו עשה זאת בצורה מוצלחת ג'ייקוב ברונובסקי בסדרה 'מותר האדם'. חבל שלא עושים טלוויזיה כזו היום", אמר ויליאמס. "שנת 1972 הייתה תקופה מוזרה במיוחד לאנשים צעירים, משום שבאותו שלב עדיין הלכנו על הירח – באפולו 16 ו-17 – זה היה חלק מהכיסוי שהוכשרתי אליו, ואני זוכר שעשיתי מחקר לפני השידור. התבקשתי להסביר בשידור חי מה האסטרונוטים עושים ותיארתי, אולם כאשר שאלו אותי למה המכשירים עטופים בנייר אלומיניום – לא ידעתי לענות."

"קיימים שלושה סוגי אנשים שהולכים לתקשורת מדע", מספק ויליאמס מתובנותיו, "הטיפוס הראשון – המנחה

מצבה של התקשורת המדעית בכי רע, והפעם לאו דווקא מהצד של המערכות, שגם הן אינן תורמות לשגשוגה, בלשון המעטה. **מצבו של המדע בכלל מבחינה תקשורתית חייב להדאיג אותנו** משום שמדובר בעתיד של כולנו המוטל על כף המאזניים. זו המסקנה העיקרית העולה מדבריו של רובין ויליאמס, מגיש התכנית "Science Show" ברשת הרדיו של שירות השידור האוסטרלי ABC ומנהל היחידה המדעית בשירות השידור.

"מהימנותו (Credability) של המדע נמצאת במתקפה עצומה של גורמים שונים המנסים לקעקע את יסודות המדע, משום שהממצאים המדעיים אינם תואמים אג'נדה דתית, כלכלית או אחרת", אמר ויליאמס בסדנת מפגש מדיניות מדע, שהתקיים באקדמיה באוקטובר 2010 בהשתתפות עיתונאי המדע הישראליים. הביקור התאפשר בזכותו של ליאון פינק, תורם של האוניברסיטה העברית בירושלים, ובו ריאיון ויליאמס – בסיועו של פרופ' חנוך גוטפרוינד – 19 חוקרים מחזית המדע, "המסוגלים להסביר את התחום המדעי שלהם לציבור הרחב", להגדרתו של ויליאמס.

במפגש מנה ויליאמס את התחומים שבהם פשוט לא מאמינים למדענים: התחממות כדור הארץ, האבולוציה, הנדסה גנטית בצמחים, שיבוט, תאי גזע עובריים.

ויליאמס, יליד ויליס ובוגר אוניברסיטת לונדון, היגר לאוסטרליה, ומשנת 1972 הוא עובד בחטיבה שהוא מנהל כיום. בשנת 1975 החל בשידור הסדרה זוכת הפרסים "Science Show", תכנית ראיונות בת שעה בנושאי מדע.

שבהם כל אחד יכול לומר הכול וכל אחד יכול להגיד שהדעה שלו טובה כמו של כל פרופסור.

הטבע הבוטה של השטויות המופצות ומזהמות את הציבור מצמרר", אומר ויליאמס ומזהיר: "החברה הדמוקרטית שלנו נמצאת בסכנה מכך יותר מאשר מרבים מהאיומים האחרים, בלי קשר למקורות השטות הזו - אם הם פנטיות דתית, בורות פשוטה או רווח אישי".

ויליאמס הקריא מתוך כתב העת "נייצ'ר", שפרסם בעת האחרונה מאמר מערכת על מצב מדעי האקלים: "מדעני האקלים נמצאים במתקפה המונעת על ידי קהילה מלאת מרץ של מכחישי התחממות, שבאמצעות שליטה על האג'נדה של המדיה הם זורעים ספקות על אודות מדע בסיסי. מרבית החוקרים מוצאים את עצמם מחוץ למגרש שלהם, במעין סוג של קרבות רחוב. המטרה האמתית היא לאגור את כל הזעם שהצטבר בתכניות רדיו, בחדשות בכבלים ובבלוגוספֶרה, ולהכין את התשתית לכך שהערכת עובדות ושקילת עדויות, נימוס, כנות ופרספקטיבה יהפכו ללא רלוונטיים".

אמר ויליאמס: "זה המצב שבו התפקיד שלנו - מסבירי המדע - השתנה. הטכנולוגיה השתנתה, המצב הפוליטי השתנה. ואני כבר לא עושה היום מתיחות".

נשיאת האקדמיה פרופ' רות ארנון סיפרה בתשובה לאחת משאלות הקהל במפגש על הניסיון הבעייתי שחווים מדענים רבים, ושהיא חוותה בראשית דרכה המדעית, כשעיתונאים לא נענו לבקשותיה לתת לה לבדוק את מה שהם עתידים לפרסם מדברים שאמרה, כדי למנוע טעויות מדעיות, ודבריה אכן שובשו על ידי העיתונאים. "היום כבר התנסיתי ואני יודעת איך להתנהל כדי שהתוצאה תהיה טובה ומדויקת הרבה יותר".

פרופ' חנוך גוטפרוינד, מנהל מרכז איינשטיין באוניברסיטה העברית בירושלים ובעבר נשיא האוניברסיטה, דיבר על כך שמדענים ממלאים אולמות בהרצאות גם כשהם מרצים על נושאים מסובכים, אך כלי התקשורת בארץ כמעט מתעלמים מהמדע. "ההתנגדויות האידאולוגיות למדע חודרות לא רק למדעי הטבע; גם במדעי החברה ניכר שינוי בגישה. בארץ הדבר משפיע על הדרך שבה החברה הישראלית חשופה למחקר. כשאין במדיה שלנו חשיפה סדירה למדע, בחברה כמו שלנו זה מדאיג ומביך מאוד", אמר פרופ' גוטפרוינד.

המשכיל, למשל ביל ניי 'הטיפוס המדעי' (Bill Nye the Science Guy). אלה טיפוסים שיסבירו מדוע כל דבר נעשה, כמו למה השמים כחולים. קטגוריה שנייה: גורואים שיש להם רעיונות טובים בתחום שלהם והם מדברים על התחום שלהם, לדוגמה קרל סייגן ופול דייוויס. דוגמה אחרת לסוג זה של מנחים בעלי הכשרה מדעית הם אייזיק אסימוב, ארתור סי קלארק וסוזן גריפנפילד, שמרבה להגיע לארץ והיא אישה מלאת רעיונות. קטגוריה שלישית היא של עיתונאים כגון דייוויד סוזוקי של פעם, דייוויד אטנבורו, המתעקש להיקרא עיתונאי. **אין מחסור באנשים שיודעים להעביר מדע בעולם - יש מחסור בתכניות טלוויזיה ורדיו** מהסוג שלי או בכלל. אולי זה משום שהרשתות הציבוריות כבר רזות מדי? או שהציבור איננו מתעניין?

לדעתי זו סיבה אחרת. יש תכניות שרצות שנים, כמו התכנית שלי. יש להן רייטינג גבוה מאוד. מדוע הטלוויזיה המסחרית איננה רוצה תכניות מדע? הם אינם רוצים רייטינג? הסיבה היא עלות האחזקה של חטיבה כזו, כלומר ההתנעה הראשונית. צריך חטיבה מדעית כדי שתיווצר מסה קריטית והמשכיות, כמו בכל צוות מדעי; צריך ספרייה; צריך תקציב לנסיעות. המדיה מאתגרת כלכלית כי הם לא חזו את העתיד ולא השקיעו נכון. לנו ב-ABC יש חמישה ערוצים של רדיו - רוק, מטרו, תחנה ארצית, מוזיקה קלסית, חדשות. חמישה מתוך תשעת הפודקסטים שזוכים לחשיפה הגבוהה ביותר ברדיו האוסטרלי שייכים לחטיבה שלנו!

בראשית שנות השבעים סגנון הדיווח שלי לא היה של עידוד המדע. עשינו דברים חשובים. עמיתי נורמן סוון הרס קריירות של שלושה מדענים, שהתברר כי רימו, וזה התגלה בתכנית שלנו. עם זאת עשינו גם הלצות ומתיחות, למשל דיווחנו על דוב מערות שנמצא לכאורה באוסטרליה לפני 10 מיליון שנה, דיווחתי על הולדת בנה של הנסיכה דיאנה שלושה חודשים לפני האירוע בפועל - סוג של פרשנות על עוברים מוקפאים. לא חשבנו אז שעלינו להיות מעריצים של המדע.

אלא שאז מצאנו שהמדע נמצא במתקפה, במיוחד במדינות דוברות האנגלית בשנותיים האחרונות. זה לא רק בתחום מדעי האקלים וההנדסה הגנטית אלא כל המדע הפך להיות לא לגיטימי. היום קל מאוד לעשות קמפיינים כאלה בזכות האינטרנט. בתקופה שבה המדע נחשף בבלוגים ואתרים